

شفیعیون تصحیح و منتشر شده است. او ده نسخه از این اثر را شناسایی کرده که از میان آنها چهار نسخه را اساس کار خویش قرار داده است: نخست نسخه کتابخانه مونیخ که قدیم‌ترین نسخه موجود از این اثر است؛ دوم، نسخه کتابخانه علیگره که ظاهراً کامل‌ترین نسخه نفایس‌المآثر و شاید آخرین تحریر باشد و به نوعی کامل‌شده نسخه مونیخ است؛ سوم، نسخه کتابخانه رامپور که در قیاس با نسخه مونیخ و علیگره متفاوت است و برخی اطلاعات موجود در آن، در هیچ‌کدام از نسخ مزبور نیامده است. چهارم، نسخه کتابخانه بریتیش میوزیوم که در واقع مجموعه‌ای از تلخیص چندین تذکره و تاریخ است و بخشی از نفایس‌المآثر را نیز در بر می‌گیرد.

سیاق تقسیم‌بندی فصول کتاب بر اساس «مطلع»، «بیت»، «مصرع» و «مقطع» است. «مطلع» شامل حمد و سپاس و مقدمه‌ای در ترجیح نظم به نثر، سبب تألیف کتاب، سبب مهاجرت کامی به هند، مدح اکبرشاه و هندوستان و تعریف قالب‌های شعری است. بخش اصلی کتاب در بیست و هشت «بیت» آمده که در این بخش تخلص شاعران و صاحبان تراجم به صورت الفبایی مرتب شده است و شرح حال ۴۹۴ شاعر را به صورت مستقل در بر می‌گیرد. این بخش تنها شامل شرح حال شاعران نیست، بلکه زندگی علما، عرفا و حتی موسیقی‌دانان دربار اکبر را نیز در بر می‌گیرد و در حد اختصار اطلاعات جغرافیایی مولد این افراد نیز درج شده است. از جمله ویژگی‌های این کتاب، ذکر قطعات منشور در لابه‌لای اشعار

برخی از این شاعران است. بخش پایانی کتاب تحت عنوان «مقطع» شامل مطالب تاریخی است و سه «مطلب» را شامل می‌شود، نخست، ظهور ظهیرالدین بابر تا سلطنت همایون؛ دوم، سلطنت همایون تا سلطنت اکبر؛ سوم، وقایع پادشاهی اکبر تا سال ۹۸۴ق. در مجموع بخش تاریخی این اثر نیز شامل اطلاعات ارزنده‌ای است که پاره‌ای از آنها حاصل مشاهدات عینی کامی و پاره‌ای دیگر با استفاده از منابع تاریخی تدوین شده است. نمایه پایانی نفایس‌المآثر شامل آیات، احادیث و اقوال، نام‌ها، جای‌ها، آثار، ماده‌تاریخ، طبقات، نام‌های شاعران و کشف‌المصاریع است. **زهرامعمر**

خدمات کاتبان هندو به زبان و ادب فارسی،
تألیف حمیدرضا قلیچ‌خانی، تهران، وراقان،
۱۳۹۵، ۱۸۴ص، ۱۰۰۰۰ تومان.

کتاب خدمات کاتبان هندو به زبان و ادب فارسی کوششی در راستای معرفی برخی کاتبان هندو است. مؤلف پس از مقدمه و دیباچه، مطالب را در سه فصل اصلی آورده است. در فصل نخست با عنوان «خوشنویسی اسلامی در شبه‌قاره هند»، شرح مختصری از تاریخچه کتیبه‌نگاری در شبه‌قاره بیان شده است. در این راستا سنت کتیبه‌نگاری آن دیار بر اساس زمان و زبان به دو گروه کتیبه‌های عربی (تا سده شش میلادی) و کتیبه‌های فارسی (از میانه سده ششم به بعد) تقسیم شده است. مؤلف با تکیه بر گروه دوم، به معرفی کتیبه‌های فارسی برخی

نامه‌نگاری بیشتر مورد توجهشان بوده است. در پایان، کتابنامه‌ای مشتمل بر کتاب‌های فارسی، اردو، انگلیسی و مقالات موجود است. پس از کتابنامه، تصاویری آورده شده است که همگی سیاه و سفید بوده و شامل تصویر چند مسجد و قطب منار و نیز کتیبه فارسی مسجد جامع دهلی می‌باشد. همچنین تصاویر نمونه‌هایی از خطوط خوشنویسان هندی، و چندین چلیپا در این بخش گنجانده شده است. **زهرامعمر**

نهج‌الادب، نجم‌الغنی خان رامپوری، تحقیق و تصحیح زهره مشاوری، تهران: انتشارات سخن و مرکز نسخه‌پژوهی و تصحیح متن دانشگاه اصفهان، ۲ جلد، ۱۳۹۶ش، ۱۲۲۲ صفحه.

نهج‌الادب کتابی است در دستور زبان فارسی که در ۱۹۱۹م به قلم نجم‌الغنی خان رامپوری در هند نوشته شده است. این کتاب به سبب جامعیت و نگاه موشکافانه مؤلف، مرجعی مهم در مطالعات دستوری به شمار می‌رود و در ایران از منابع دست‌نویسان بوده است.

نهج‌الادب به تحقیق و تصحیح دکتر زهره مشاوری در اردیبهشت ماه ۱۳۹۶ به همت انتشارات سخن و با همکاری مرکز نسخه‌پژوهی و تصحیح متن دانشگاه اصفهان در دو مجلد (۱۲۲۲ صفحه) منتشر شده است.

مصحح در مقدمه بر پایه برخی منابع اردو شرح احوال و آثار نجم‌الغنی را ذکر کرده و سپس به ویژگی‌های کتاب و روش خود در تصحیح

مساجد و مقابر و کاتبان آنها پرداخته است و در پایان این فصل معرفی مختصری از چند رساله و تذکره مهم خوشنویسی آورده است.

عنوان فصل دوم این کتاب «احوال کاتبان هندو در منابع هند و ایرانی» است. حمیدرضا قلیچ‌خانی در این فصل به بررسی اجمالی دو گروه از تذکره‌ها و منابع تاریخی پرداخته است: گروه اول منابع انگشت‌شماری همچون تذکره خوشنویسان هفت‌قلمی است که شرح حال مختصری از کاتبان هندو در آن وجود دارد؛ گروه دوم منابع بسیاری همچون آیین اکبری ابوالفضل علامی، مرآة‌العلوم بختاور خان، مآثر رحیمی عبدالباقی نهاوندی، تحفة‌الکرام امیر علیشیر قانع شکر‌اللهی که کاتبان هندو را نادیده انگاشته‌اند. در ادامه این فصل، اسامی و شرح حال کاتبان هندویی که ذکر آنها در منابع فارسی همچون تذکره خوشنویسان و شاهجهان‌نامه و منابع اردو همچون صحیفه خوشنویسان و منشی نولکشور اوران کی خطاط و خوشنویس موجود است، آمده است.

فصل سوم این کتاب با عنوان «فهرست کاتبان هندو»، بدنه اصلی و مفصل‌ترین بخش این اثر است. در این فصل اسامی کاتبان هندو، نسخه‌های خطی کتابت شده به قلم آنها، تاریخ کتابت و محل نگهداری نسخ ذکر شده است. بنابر گفته مؤلف، این اسامی بر اساس فهرست حدود بیست کتابخانه هندوستان استخراج و به ترتیب الفبا مرتب شده است. مؤلف به این نتیجه رسیده که کاتبان هندو به خطوط ایرانی همچون تعلیق، نستعلیق و شکسته نستعلیق علاقه‌مند بوده و موضوعاتی چون شعر، تاریخ، انشا و